

Barcos ingleses e españois na guerra contra os franceses 1809

Xerardo Dasairas

A perda das batallas navais de Fisteria e de Trafalgar deixarían moi mermadas as flotas de guerra de Francia e de España que daquela eran países aliados contra Inglaterra. Asemade, o resto de barcos da armada española en activo estaban ocupados en América tentando sofocar as rebelións que se producían nas colonias. Xa que logo, durante a chamada Guerra da Independencia contra Francia, os avatares bélicos en Galicia vanse desenvolver en terra, cedéndolle o protagonismo no mar á Royal Navy inglesa que xa viña destinando varios dos seus barcos a transportar tropas cara a Portugal primeiro e a apoiar a resistencia galega contra os franceses, despois.

En maio de 1808, cando comeza a guerra, a Real Armada de España contaba cun total de 229 buques entre eles 42 navíos dos que 17 pertencían ao departamento de Cádiz; 12 ao do Ferrol (onde se construían o *Real Familia*, o *Emperador* e o *Tridente*) e 13 ao de Cartaxena. A metade foran botados entre 1770 e 1780, pero unha cuarta parte procedían do decenio de 1750, sendo o máis vello o *África* (1752) e o máis moderno, *El Montañés* era de 1794.

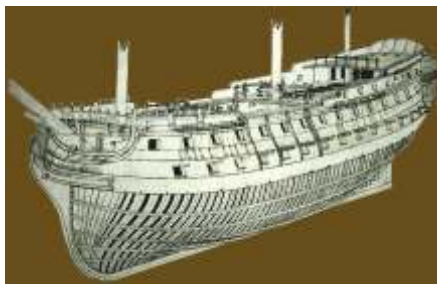
A Armada completábase con 30 fragatas; 13 en Cádiz, 8 en Ferrol y 9 en Cartaxena. O 35% destes últimos barcos estaban desarmados e só estaban artillados a metade dos do total da Armada pero se se inclúen outros factores, o número de navíos e fragatas operativos aínda sería moito menor.

Navío de liña Salvador del Mundo de 112 canóns botado no Ferrol en 1787

O resto da Armada estaba composto por 20 corbetas, 50 bergantíns, 15 urcas, 4 xabeques, 38 goletas e outras embarcacións menores. A isto hai que engadirlle as contiosas débedas de 410.139.246 reais que acumulaba a Mariña e as 16 pagas que se lle adebedaban aos mariños.

Un dos primeiros barcos protagonista nesta contenda foi o navío francés *L'Atlas* de 68 canóns que foi apresado en Vigo en maio de 1808 ao non ter noticia da rebelión contra as tropas de Napoleón. Este navío fora construído en Cartaxena polo sistema inglés en 1752, sendo proxectado por Edward Bryant.

Plano do Atlante

Bautizouse co nome de *Atlante-San José* e cinco anos despois forraron a súa quilla con planchas. En 1801 foi transferido á Mariña francesa sendo rebautizado como *L'Atlas*. Logo da súa captura volveu á Armada española co antigo nome e serviu nela ata 1817.

Como dixemos, o navío de liña *El Montañés* era o máis moderno barco da armada española e fora construído no Ferrol con cartos de comerciantes desta zona de Cantabria de onde tomou o seu nome. Este barco de case 53 metros de eslora ía armado con 74 canóns e a súa obra viva estaba forrada con 2.400 planchas de cobre, o que o facía moi singular. Como dixemos fora botado en maio de 1794 e entrou en servizo en 1795 ao mando de José Quevedo, pero nunca interviria en Galicia, sendo a captura da es-cuadra francesa de Rosilly o 14 de xullo de 1808, unha das súas máis sonadas accións de guerra.

Fragata inglesa HMS Jupiter

O continuo carrexo de tropas inglesas cara a Portugal desde decembro de 1807 provocaría que as costas de Galicia fosen moi frecuentadas pola Royal Navy xa en tránsito ou no desembarco das tropas de Moore e Baird na Coruña.

Neste contexto bélico inicial, os barcos ingleses comezarían tamén a vixilar as costas galegas e un deles, a fragata de guerra *HMS Jupiter* de 50 canóns había naufragar nas Cíes por unha via de auga o 10 de decembro de 1808, salvándose toda a tripulación. Este barco da clase Portland estaba considerado como un dos navíos máis rápidos da flota inglesa e a pesar de estar tamén forrado con planchas de cobre na obra viva, isto non lle evitou o desastre.

Cando naufragou xa contaba con trinta anos de servizo (botado en 1778), tendo participado en numerosas accións de guerra. Traemos este barco a conto polo expolio, controlado en parte polas autoridades, que se fixo dalgúns elementos do mesmo e que foron almacenados na Axudantía de Mariña de Cangas dando lugar a unha reclamación dos mesmos polos franceses cando ocuparon Vigo. O coñecemento da ubicación deste material bélico veu da man do avogado cangués Manuel Rodal que estaba enemistado daquela co alcalde de Cangas José María Sequeiros e que por isto, por levar algúns asuntos corsarios (incluso do pirata Benito Soto) e polo seu talante liberal foi acusado de afrancesado.

G. McKinley

Desde os comezos de 1809, a Royal Navy había ter un papel moi importante e pouco valorado, na expulsión dos franceses de Galicia facilitando o suministro de armas, víveres, cartos, munições, trasvases e desembarco de tropas (Ferrol) en diversos momentos dos enfrontamentos que se deron en lugares como Muros, Corcubión, Vilagarcía, Marín, Vigo, Santiago, Pontevedra e Pontesampaio . Os barcos destinados a esta misión e con presenza permanente nas rias de Vigo, Pontevedra

e Arousa foron as fragatas *Lively* e *Venus* e as *Endymion*, *Loira* e *Confiance* que bloquearon os portos de Muros e Noia. Estes tres últimos barcos tiñan orixe francés, o primeiro imitado e os outros dous capturados.

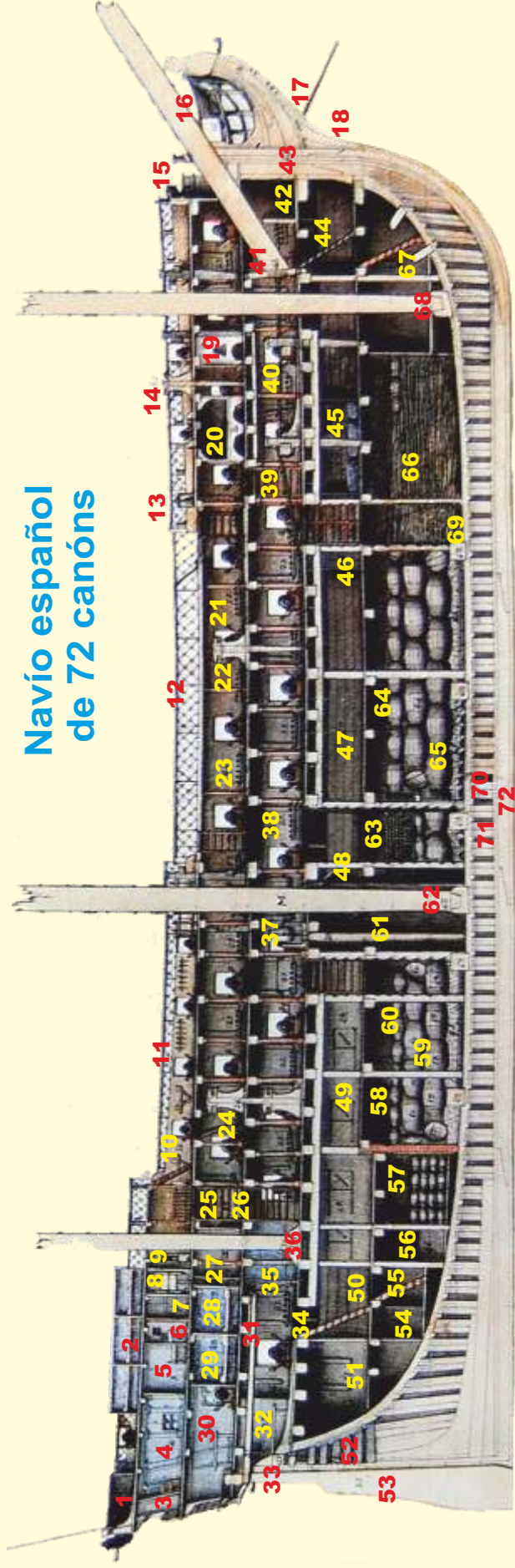

Fragata HMS Endymion e Corveta Confiance

A corveta *Confiance* foi apresada na toma de Muros, episodio que orixinou o dito local *A confiansa levouna o inglés e volveu para amolarnos* pois antes como barco francés traía a este porto as presas do corso. A *HMS Lively* era unha moderna fragata de vixilancia e interceptación de 38 canóns, botada en 1804 como prototipo dunha serie desta clase das que se fixeron ata quince xemelgas pola súa eficacia. Esta fragata, xunto con outras tres, atacaran no cabo San Vicente a unha flotilla española de catro naves, afundindo unha e levando as tres restantes a Xibraltar, o que provocaría que España lle declarase a guerra á Gran Bretaña o 14 de decembro.

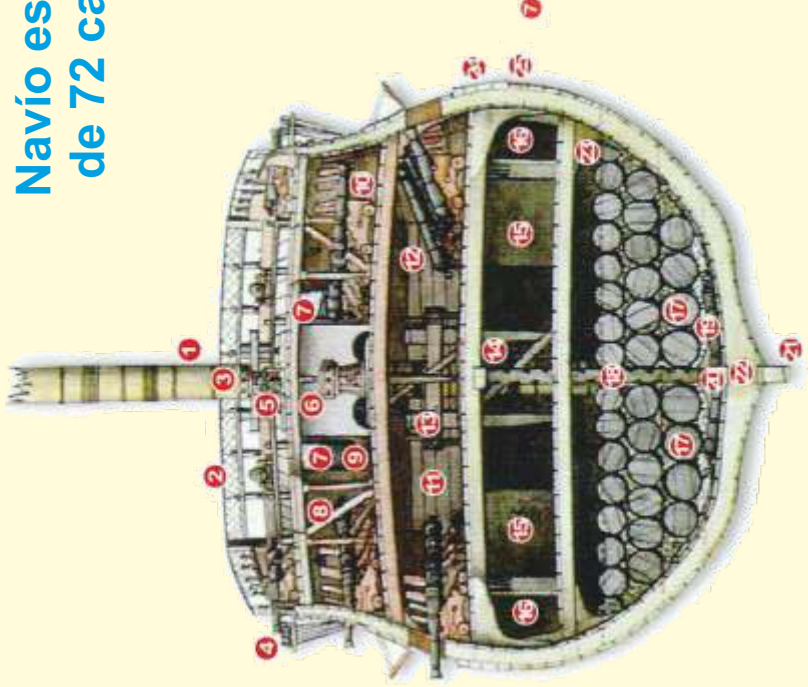
Feitas as paces e xa nas operacións contra os franceses en Galicia en 1809, a *Lively* estaba mandada polo almirante escocés G. McKinley quen xa tiña participado en xaneiro no operativo de evacuación das tropas de Moore na Coruña. O primeiro de marzo deste ano tamén se vai encontrar en

Navío español de 72 canóns

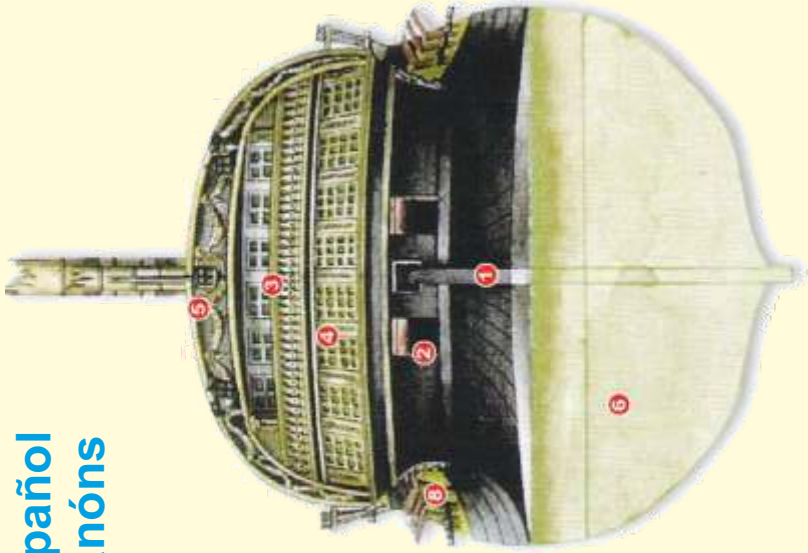

- 1-Camarotes dos pilotos. 2-Camarotes para oficiais na toldilla. 3-Galería. 4-Cámara alta e alacenas para as armas. 5-Camarote do comandante na cruxía. 6-Capela. 7-Mamparos de camarotes de oficiais (desmontables en caso de combate). 8-Roda do temón e gardiáns. 9-Bitácora. 10-Escala e propao da toldilla. 11-Rede para os petates (cois), alcázar e a súa batería. 12-Varanda e rede para os petates (cois). 13-Propao do castelo e campana de proa. 14-Cabestrante do castelo. 15-Serviola e beques para oficiais de mar. 16-Beques para a xente de mar. 17-Beques para a xente de mar. 18-Pescantes para as amuras do trinquete. 19-Tallamar. 20-Forno. 21-Fogóns. 22-Cabestrante do combés. 23-Combés e 2ª batería. 24-Chillera para balas. 25-Escotilla maior. 26-Escotilla da despensa. 27-Cabestrante maior. 28-Escalas cámara baixa e santabábara. 29-Repostería. 30-Camarotes de oficiais na cruxía. 31-Cámara baixa. Cana do temón. 32-Camarotes de capeláns. 33-Xugo principal. 34-Santabábara. 35-Rancho de gardamariñas. 36-Carlinga do pau de mesana. 37-Bombas de achique. 38-Entreponte e primeira batería. 39-Escotilla de popa. 40-Bitas e cable. 41-Carlinga do pau bauprés. 42-Caixa de augas para os derrames. 43-Branque ou roda. 44-Pañol do contramestre e entrada aos canellóns de combate. 45-Pañol de velas. 46-Pañol do carpintero, calafate, sangrador e faroleiro. 47-Sollado e canellóns de combate. 48-Caixas de balas. 49-Pañoles para o pan. 50-Escotilla do pañol de pólvora. 51-Pañol de xarcía do condestable. 52-Codaste. 53-Timón. 54-Sitio do farol no pañol da pólvora. 55-Sitio para encartuchar. 56-Sitio e estantes para cartuchos de diferentes calibres. 57-Pañol da pólvora. 58-Despensa separada por mamparo de ladrillos da pólvora. 59-Pipas de viño. 60-Barricas de carne, queixo e touciño. 61-Caixa de augas para as bombas. 62-Carlinga do pau maior. 63-Tablado desmontable para os cables. 64-Adega e augada. 65-Lastre de pedra e lingotes. 66-Leña e barricas de breia e alcatrán. 67-Pañol del contra maestre. 68-Carlinga do pau trinquete. 69-Sobreplanos. 70-Cuaderna maestra. 71-Sobrequilla. 72-Quilla.

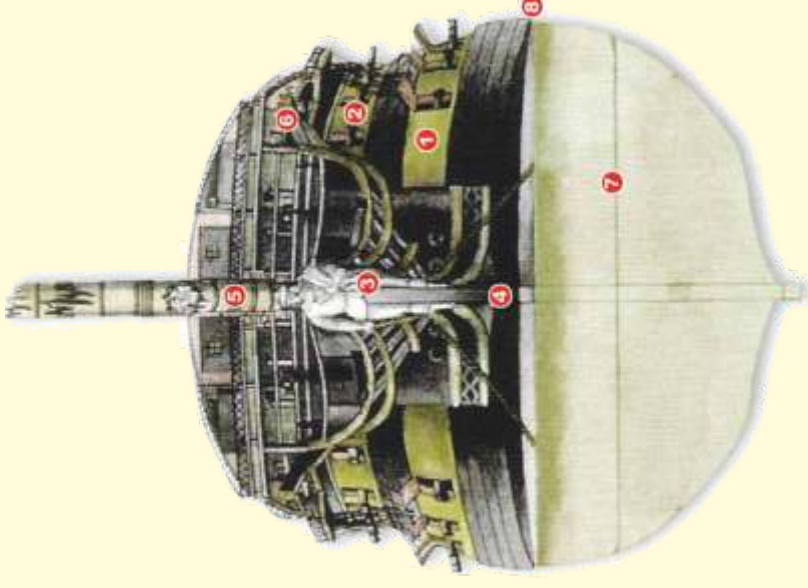
Navío español de 72 cañóns

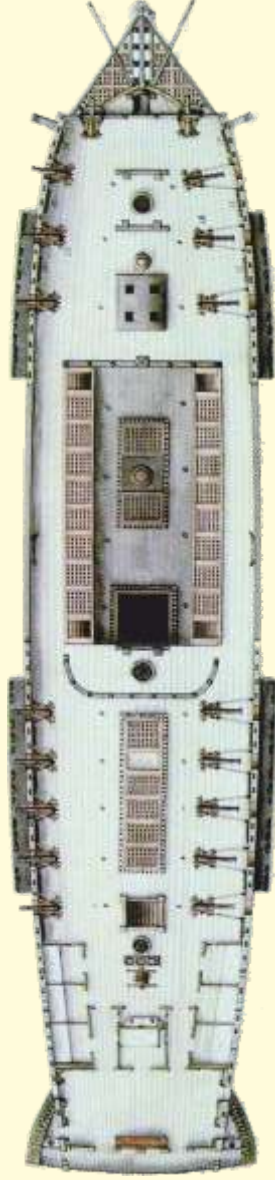
1-Pau do trinquete. 2-Frontón do castelo e cañóns de mira a popa. 3-Cabestrante do castelo e campá de proa. 4-Batería do castelo e mesas de gornición do trinquete. 5-Cabestrante do combés. 6-Fogón. 7-Portas para sair aos beques de proa. 8-Escalas dos pasamáns. 9-Batería 2ª ou do combés. 10-Amesma cos cañóns en retirada. 11-Canóns 1ª batería. 12-Os mesmos batiportados. 13-Bitas e cables. 14-Caixa de escotilla de proa. 15-Pañois do carpinteiro, calafate, sangrador e faroleiro. 16-Canellóns de combate. 17-Adega e augada. 18-Pé de carneiro para baixar á adega. 19-Lastre. 20-Sobreferro interior. 21-Quilla. 22-Cuaderna mestra. 23-Sobreplans. 24-Fitas principais. 25-Liña de flotación.

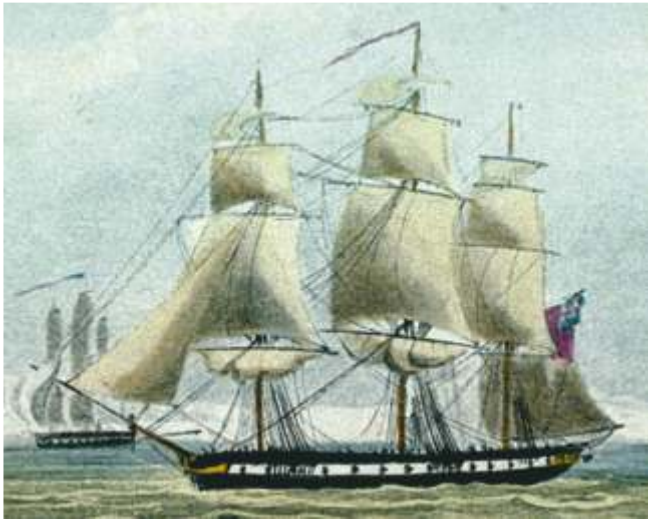
1-Temón. 2-Portas dos cañóns gardate-móns. 3-Varandal. 4-Espello de popa. 5-Coroamento. 6-Forro de planchas de cobre. 7-Liña de flotación. (Por enriba dela encóntrase a obra morta, por debaixo a obra viva). 8-Primeira batería.

1-Primeira batería. 2-Segunda batería. 3-Frontón de proa. 4-Tallamar. 5-Bauprés. 6-Serviola. 7-Forro de planchas de cobre. 8-Liña de flotación.

1-Primeira batería. 2-Segunda batería. 3-Frontón de proa. 4-Tallamar. 5-Bauprés. 6-Serviola. 7-Forro de planchas de cobre. 8-Liña de flotación.

HMS Lively

Ons con Juan Josef Caamaño, conde de Maceda para planificar as accións dos Patriotas Galicianos contra os franceses. Mac Kinley, polo seu rango foi quen se fixo cargo dos prisioneiros, asinando a rendición dos franceses de Chalot en Vigo, participando tamén a tripulación da *Lively* na liberación de

Fragata HMS Lively

Santiago. Esta fragata remataría a súa vida útil o 26 de agosto de 1810 ao bater contra unhas rochas cando escoltaba un convoi a Malta.

A *HMS Venus* foi a máis activa no suministro de armas e material a Gago de Mendoza, xefe das alarmas do Morrazo que conseguiron a liberación de Marín. Esta era unha fragata máis pequena, lixeira e antiga que a *Lively* pois fora botada en 1758, levando medio século de servizo cando operou nas nosas costas en 1809. En inicio, contaba con 36 canóns que se reduciron a 32 en 1792 para facela máis áxil e manobrábel.

A Lively (esq.) combatendo cunha fragata francesa

Meses despois da súa presenza nas nosas rías mudaríase o nome a *Heroine*, sendo vendida para uso civil no 1822. Esta fragata estivo mandada aquí polo capitán, tamén escocés, James Coutts Crawford que estivera uns anos retirado da Royal Navy e non só participou no suministro de

J. Coutts Crawford

armas e material a Gago de Mendoza, xefe das alarmas do Morrazo coas que conseguiron a liberación de Marín, senón que tamén tivo unha parte moi activa no canoneo de Vigo, desembarcando mariñeiros e infantés de mariña para colaborar na toma da cidade e participando máis tarde na batalla de Pontesampaio contra o marechal Ney.

A Crawford foi a quen realmente se rendería Chalot en Vigo, fixando os acordos da mesma pero, como dixemos, por cuestión de rango sería McKinley quen se levase os loureiros.

Artillería nunha fragata

As canoneiras de Xoan (*O do Juerto*)

Nas crónicas da guerra coméntase que Gago de Mendoza chegou a utilizar algúns dos seus barcos do curso na loita contra os franceses, aparecendo referentes ao seu uso cando milicianos das Alarmas do Morrazo que el mandaba, embarcaron en Cangas e outros puntos para o ataque definitivo a Vigo.

Desde a narración militar, fálanse da existencia de cinco ou seis canoneiras que intervirían tamén en varias accións de guerra nas rías, sendo tres destas embarcacións as utilizadas na destrución de dous arcos da Ponte de Sampaio para evitaren o paso dos franceses aos que combateron tamén desde o río Verdugo.

Juan O'Doherty

Peirao do Apostadoiro da Portela na actualidade

Estas tres canoneiras, barcos lixeiros tipo balandro ou galeón, ían armadas cun canón que disparaba desde as amuras de proa e, loxicamente, so podían facelo cara adiante ou lateralmente. Ao mando destas tres embarcacións estaba o alférez de navío de orixe irlandés Juan O'Doherty Browne que comandaba algúns homes do Sexto Reximento de Mariña do Ferrol.

Batalla de Pontesampaio

Este mariño nacera en Bolyborron con antecedentes nobres pero debido á persecución desencadeada polos ingleses contra os católicos, emigraría a España con outros seis irmáns. Xunto con dous deles, que morrerían combatendo, entrou na Armada e participou en numerosos combates navais. Con trinta anos cumpridos loitou en 1808 contra os franceses en Santander e A Coruña e logo foi destinado como alférez de navío ao chamado Apostadoiro da Portela en Redondela. Durante a súa estancia neste punto militar, casou en Redondela con María Josefa Macedo Salazar cuxo pai morrería loitando contra os franceses.

O'Doherty retirárase do exército en 1812 como Tenente de Fragata pero en 1823 foi nomeado Axudante Militar do Distrito de Redondela. Debido á dificultade para pronunciar o seu nome era coñecido popularmente entre os seus veciños redondeláns como Juan *O do Juerto*. O seu nome figura na lápida da tumba da familia Amoedo, os seus descendentes, ubicada no cemiterio dos Eidos.

As lanchas canoneiras

Estas pequenas embarcacións de 11 metros de eslora e 2,8 de manga, podían levar ata 44 homes e estaban construídas con fortes madeiras, ben trabadas e blindadas montando un canón de gran calibre. Estreáronse no asedio de Xibraltar debido a unha iniciativa do xeneral Barceló e en principio foron causa de burla por parte dos ingleses pero debido á súa manobrabilidade e uso nocturno, os británicos pronto mudaron de idea ao se converteren nun auténtico pesadelo.

A súa denominación oficial era a de *lanchas de forza*, integrándose nas chamadas *forzas sutiles* e pronto foron imitadas polos franceses que as denominaron como *flotille à l'Espagnol* e polos ingleses que as nomearon como *flotillas of gunboats*. A forza destas lanchas canoneiras baseábase en actuaren en pequenos grupos ou divisións á vez, pois en conxunto alcanzaban a potencia de fogo da batería dun navío. Cando non había vento, usaban dos remos para colocárense en posición, aproveitando a lentitude de manobra dos grandes barcos.

Lancha canoneira